

Kjønnsbalanse og kjønnsperspektiver i forskning og innovasjon

Forskningsrådets policy
2013–2017

Om Norges forskningsråd

Norges forskningsråd er et nasjonalt forskningsstrategisk og forskningsfinansierende organ. Forskningsrådet er den viktigste forskningspolitiske rådgiveren for Regjeringen, departementene og andre sentrale institusjoner og miljøer med tilknytning til forskning og utvikling (FoU). Videre arbeider Forskningsrådet for et økonomisk og kvalitetsmessig løft i norsk FoU og for å fremme innovasjon, i samspill med forskningsmiljøene, næringslivet og den offentlige

forvaltningen. Forskningsrådet skal identifisere behov for forskning og foreslå prioriteringer. Gjennom målrettede finansieringsordninger skal Rådet bidra til å sette i verk nasjonale forskningspolitiske vedtak. Andre viktige oppgaver er å være møteplass for forskerne, finansieringskildene og brukerne av norsk forskning og å medvirke til internasjonalisering av forskningen.

Forskningsrådet skal være pådriver

Forskningsrådet har gjennom en årrekke arbeidet for likestilling i forskning, kjønnsperspektiver i forskning og grunnleggende kunnskap om kjønn. Vi skal være en viktig pådriver på disse områdene, både nasjonalt og internasjonalt.

Når det gjelder *kjønnsbalanse*, er vi særlig opptatt av å øke endringstakten i faglige toppstillinger og forskningsledelse. Like mange kvinner som menn tar nå doktorgraden. Men selv på områder der kvinner er i flertall blant doktorandene, er det flest menn som rekrutteres til videre forskerkarriere på toppnivå.

I forskningssammenheng ligger Norge i tet i Europa med andel kvinner i styrene og som institusjonsledere. Men når det gjelder toppstillinger i forskning ligger vi kun litt under middels. Tapet av kvin-

nelige forskertalenter er urovekkende for norsk og internasjonal forskning.

Erfaringer tilsier at med enkle og konkrete tiltak er det mulig å få til betydelig bedre kjønnssammensetning. Men for å få en gjennomgripende endring, trengs ledere som tar en aktiv rolle.

Forskningsrådet har i løpet av de siste årene innført kjønnsperspektiv i forskningen som et obligatorisk kriterium i søknadsvurderingen. Alle programmer og satsinger må foreta en konkret vurdering av hvordan kjønnsdimensjonen har betydning for deres kunnskapsområde. For å få dette til, må vi øke kompetansenivået hos alle involverte. Vi gjør dette fordi vi mener det styrker forskningens kvalitet.

Kjønnsbalanse og kjønnsperspektiver får betydelig oppmerksomhet i europeisk politikk for forskning og innovasjon. Vår ambisjon må være å bli blant de fremste land i Europa. Norge har alle forutsetninger kulturelt, økonomisk og politisk for å få dette til.

Arvid Hallén
Administrerende direktør

Forskningsrådet skal arbeide systematisk, strategisk og fornyende for å fremme både kjønnsbalanse og kjønnsperspektiver i forskning. Dette gjør vi gjennom samspill med andre aktører, med egne virkemidler og når vi vurderer nye innsatsbehov.

Kjønnsbalanse handler om at begge kjønn deltar på like fot i forskning. Det overordnede målet er at like mange kvinner og menn er aktive på alle områder og nivåer. Tap av talenter og skjev rekruttering er både en demokratisk utfordring og et hinder for å nå de høye målene som er satt for norsk forskning.

Kjønn som *perspektiv* handler om at biologisk og sosialt kjønn reflekteres i forskningens *innhold*. Et økende antall studier viser at mangfold, inkludert kjønnsbalanse og kjønnsperspektiver, bidrar til økt vitenskapelig kvalitet og samfunnsmessig relevans.

Kjønnsbalanse og kjønnsperspektiv får også betydelig oppmerksomhet i europeisk politikk for forskning og innovasjon. Dette er et nøkkelt tema i det europeiske forskningsområdet (ERA) og følges opp i en rekke fora og initiativer. Norge deltar aktivt i dette arbeidet.

Forskningsrådet har gjennom en årrekke arbeidet for likestilling i forskning, kjønnsperspektiver i forskning og grunnleggende kunnskap om kjønn. Forskningsrådet vil i perioden styrke arbeidet ved å sette mer konkrete og etterprøvbare mål.

Disse hovedmålene skal overordnet gjelde for både kjønnsbalanse og kjønnsperspektiver, men konkretiseres og tilpasses de ulike områdene.

1

Forskningsrådet skal ta et større nasjonalt ansvar

2

Forskningsrådet skal arbeide mer systematisk innenfor egen forvaltning av forskningsmidler

3

Forskningsrådet skal styrke kunnskapsgrunnlaget for forsknings- og innovasjonspolitikken

Kjønnsbalanse i forskning og innovasjon

Gode velferdsordninger, en uttalt offentlig likestillingspolitikk og høy grad av likestilling på mange samfunnsområder burde tilsi god kjønnsbalanse i norsk forskning. Norge ligger i tet i Europa med andel kvinner i styrene og som institusjonsledere. Likevel ligger Norge litt under middels i Europa når det gjelder kvinneandel i forskning totalt og på tiende plass når det gjelder kvinneandel i toppstillinger (She Figures 2012). Vår ambisjon er å styrke posisjonen og bli blant de fremste land i Europa.

Store forskjeller

De siste tiårene har kvinneandelen økt betydelig i rekrutteringen til forskning. Imidlertid er det stor forskjell mellom ulike fag. Mens det er et stort flertall av menn på master- og Ph.d.-nivå innen en del naturvitenskapelige og teknologiske fag, dominerer kvinner i medisin, helsefag og enkelte fagområder innenfor humaniora og samfunnsvitenskap. Den skjeve kjønnsbalansen i forskning gjør

også at rollemodeller er skjevt fordelt i fagene, og er dermed med på å opprettholde at jenter og gutter velger ulike utdanninger.

Sammenliknet med endringene i rekrutteringsstillinger har endringene på toppnivå i forskningen vært små innen alle fagområder. Kvinneandelen på professornivå utgjorde i 2012 knapt 25 prosent. Dette skyldes dels lav kvinneandel i rekrutteringsbasen til toppstillinger i noen fag, og dels frafall spesielt av kvinner i karriereløpene opp til toppstillinger i alle fag.

Dette er den største utfordringen når det gjelder kjønnsbalanse i norsk forskning.

Endring er mulig

I 2003 startet Forskningsrådet ordningen med «sentre for fremragende forskning» (SFF). Målet var å styrke norsk forskning gjennom å bygge spissmiljøer av høy internasjonal faglig kvalitet. Samtlige

sentre endte opp med mannlige ledere, og mannsdominansen var stor blant forskerne både på senior- og juniornivå. Ved neste senteretablering ble kjønnsbalanse vektlagt. Andelen kvinnelige stipendiater og kvinnelige seniorforskere økte markant.

Også eksemplet fra Universitetet i Tromsø (UiT) viser at endring er mulig. I 2002 lå UiT lavest av universitetene med under 10 prosent kvinner blant professorene. Ti år senere var andelen nær 30 prosent, og dermed best blant norske universiteter. Gjennom målrettet innsats, konkrete tiltak og ikke minst aktiv ledelse har dette universitetet oppnådd signifikante endringer i løpet av relativt få år.

Forskningsrådet skal bidra

Forskningsrådet skal tilse at vår finansiering ikke virker diskriminerende. Det betyr at kjønnsfordelingen blant prosjektledere og blant seniorforskere

>

«Når 40 prosent av forskerne på ett nivå er kvinner og bare litt over 20 prosent på neste nivå er kvinner, da har du som leder et problem. Indirekte diskriminering må tas tak i. Som leder har du ansvar for at din organisasjon fremmer karriereutvikling for alle, uavhengig av kjønn.»

Opprykksprosjektet ved Universitetet i Tromsø

I 2011 startet Universitetet i Tromsø (UiT) et såkalt opprykksprosjekt for å øke kvinneandelen i toppstillinger. Prosjektet tok sitt utgangspunkt i den norske ordningen med personlig opprykk til profesorat. UiT hadde over få år økt kvinne-

andelen på toppnivå i høyere tempo enn de andre universitetene. Nå satte de seg mål om å nå 30 prosent kvinner i løpet av to år. Instituttlederne ble bedt om å melde inn kandidater som de anså ville kunne nå toppstillingskompetanse

innen utgangen av 2013. Det ble gjennomført karrieresamtaler og gitt tilbud som i størst mulig grad var tilpasset den enkeltes behov, blant annet prøveevaluering og skriveuker. Prosjektet hadde en meget sterk lederforankring.

«Den skjeve kjønnsfordelingen innenfor akademia er en skandaløs sløsing med talent. Det er fortsatt et «glasstak» som forhindrer kvinner å ta toppstillinger innenfor for forskning. EU-kommisjonen jobber aktivt for å oppnå kjønnsbalanse i forskningsprogrammene.»

Máire Geoghegan-Quinn, EU-kommisær for forskning, innovasjon og vitenskap

Sentre for fremragende forskning (SFF)

I 2003 startet Forskningsrådet ordningen med «sentre for fremragende forskning (SFF)». Målet var å styrke norsk forskning gjennom å bygge spissmiljøer av høy internasjonal faglig kvalitet. Samtlige sentre endte opp med mannlige ledere. Også blant forskere på junior- og seniornivå var mannsdominansen stor.

Ved neste senteretablering fem år senere ble det lagt vekt på kjønnsbalanse, og søkerne ble bedt om å beskrive konkret

hvordan de ville jobbe med rekruttering av kvinner og karrierebygging for kvinnelige forskere. En øremerket sum ble avsatt for å stimulere til aktive tiltak ved sentrene.

Effekten var markant. Det kom flere søknader med kvinner som senterledere. Andelen kvinnelige stipendiater økte fra 35 prosent ved de første sentrene til 53 prosent ved de nye. På postdoktornivå steg andelen fra 27 prosent til 44 prosent og blant seniorforskerne fra 17 prosent til 23 prosent.

- > i prosjektene ikke skal være skjeve enn rekrutteringsbasen. Men Forskningsrådet skal også arbeide proaktivt for å oppnå bedre kjønnsbalanse innenfor alle deler av forskningssektoren: universiteter og høyskoler, instituttsektor, helseforetak og næringsliv.

Dette skal vi gjøre gjennom rådgivning overfor departementene, i dialog med sektoren og i samarbeid med Komité for kjønnsbalanse i forskning (Kif-komiteen) oppnevnt av Kunnskapsdepartementet (KD). Finansieringen må i større grad aktivt utformes slik at den fremmer kvinners deltakelse på høyere nivå i forskning. En økt kvinneandel blant prosjektledere og seniorforskerne i prosjekter finansiert av Forskningsrådet skal bidra til dette.

Særlige utfordringer

Utfordringene er særlig store innen tre deler av Forskningsrådets virksomhet: eksellenssatsinger, tiltak for internasjonalisering og næringslivsrettede tiltak. På disse områdene er kvinneandelen blant prosjektledere, og blant kjerneforskerne i de store prosjektene, betydelig lavere enn gjennomsnittet.

Nye eksellenssatsinger, for eksempel nye senteretsatsinger, må følge opp de gode erfaringene og resultatene fra Sentre for fremragende forskning (SFF). Kvinneandelen blant norske prosjektledere i EUs 7. rammeprogram for forskning er lavere enn gjennomsnittet i Europa. Tiltak for å fremme *internasjonalisering* må ha som mål å øke andelen kvinner som prosjektledere i internasjonalt rettede programmer og i EU-prosjekter.

Næringslivet har skjevest kjønnsfordeling av alle deler av forskningssystemet, med totalt sett 21 prosent kvinner av forskerpersonalet (2012). Det finnes ingen systematisk statistikk om forskningsledelse i næringslivet fordelt på kjønn. Forskningsrådet bør samarbeide tett med bl.a. Innovasjon Norge og SIVA for å få mer kunnskap om situasjonen og for å bedre kjønnsbalansen.

Nyskapende tiltak

For raskere å få bedre kjønnsbalanse på toppnivå i norsk forskning har Forskningsrådet tatt initiativ til et nytt program for å øke kvinneandelen i faglige toppstillinger og forskningsledelse – BALANSE.

Gjennom BALANSE vil Forskningsrådet bidra til et nasjonalt løft ved å støtte

- > nyskapende tiltak for kjønnsbalanse. BALANSE skal også bidra til gjensidig læring mellom miljøer. Satsingen skal bygge opp om forskningsinstitusjonenes og miljøenes egen innsats og forsterke denne. Programmet er bygd opp om tre pilarer: BALANSE-prosjekter, en nasjonal læringsarena og kunnskapsutvikling og ny forskning om hva som fremmer og hemmer kjønnsbalanse.

En felles nordisk eller europeisk satsing kan gi gevinst i form av større volum og styrket kvalitet i denne forskningen.

BALANSE-program i gang

Programmet «Kjønnsbalanse i faglige toppstillinger og forskningsledelse – BALANSE» ble i 2013 etablert i Forskningsrådet.

Hovedmålet er å fremme kjønnsbalanse på seniornivå i norsk forskning og styrke den strukturelle og kulturelle fornyelsen i forskningssystemet som gjør dette mulig. Disse målene skal nås gjennom:

- > Kunnskapsutvikling og kunnskapsdeling
- > Bedre forskningsledelse
- > Tiltak for karriereutvikling

BALANSE skal være en nasjonal læringsarena, støtte forskningsmiljøenes egen innsats og utvikle en verktøykasse for likestillingstiltak i sektoren.

Foto: Sverre Jarild

1

Forskningsrådet skal ta større nasjonalt ansvar for å oppnå kjønnsbalanse i alle deler av forskningssektoren

2

Forskningsrådet skal arbeide mer systematisk for å fremme kjønnsbalanse innenfor egen forvaltning av forskningsmidler

3

Forskningsrådet skal styrke kunnskapsgrunnlaget om kjønnsbalanse for forsknings- og innovasjonspolitikken

Forskningsrådet vil:

- > ha aktiv dialog med Komité for kjønnsbalanse i forskning (Kif) og sektoren for å drøfte utfordringer og konkretisere tiltak for økt tempo for kjønnsbalanse i forskning
- > løfte temaet kjønnsbalanse i budsjettinnspill og i annen rådgiving overfor departementene
- > fremme temaet kjønnsbalanse i kommunikasjon mot allmennheten
- > styrke forskningsmiljøenes innsats gjennom BALANSE-programmet
- > bidra til at Norge tar en ledende rolle på dette feltet internasjonalt i Horisont 2020, utviklingen av European Research Area (ERA) og i Science Europe

Forskningsrådet vil:

- > vurdere alle våre finansieringsformers virkning på kjønnsbalanse
- > innføre særlige tiltak for å fremme kjønnsbalanse innenfor eksellensvirkemidler, internasjonalisering og forskning i næringslivet
- > bruke programmet BALANSE i samspill med andre programmer
- > øke andelen kvinnelige prosjektledere og i sentrale faglige posisjoner og ha som mål å passere 40 prosent for nye prosjekter i 2017
- > bruke moderat kjønnskvoltering ved fordeling av forskningsmidler

Forskningsrådet vil:

- > videreutvikle kunnskapsgrunnlaget på områder med betydelige kunnskapsmangler om kjønnsbalanse
- > ta initiativ til nordisk og europeisk forskningssamarbeid for mer kunnskap om likestillingsutfordringer i forskning
- > delta aktivt i internasjonale fora for å løfte, systematisere og dele kunnskap på europeisk nivå
- > inkludere kjønnsbalanse i analysene av Forskningsrådets finansieringsvirksomhet

Kjønnspektiver i forskning og innovasjon

Et mangfold av innganger og perspektiver i forskning styrker kvalitet i kunnskapsproduksjonen, forskningens relevans og samfunnets innovasjonsevne.

Kjønnspektiver inngår som en viktig del av dette mangfoldet. Samfunnet består av kvinner og menn med biologiske, sosiale og kulturelle forskjeller, og god forskning må gjenspeile dette.

Forskning produserer kunnskap som ligger til grunn for samfunnets utvikling, utforming av politikk og utvikling av tjenester og produkter. Det er viktig at denne kunnskapen kommer alle innbyggerne til gode uansett kjønn.

Nye ideer

Innovasjonsprosesser er avhengig av et rikt tilfang av ideer og perspektiver for å møte ulike behov. I ERA og Horisont 2020 påpekes det at kjønnspektivene i for liten grad er integrert del av forskning og innovasjon. Dette gjelder også i Norge. Integrering av kjønnspektiver i innovasjon vil åpne for nye muligheter og bedre resultater.

Bedre resultater

Vår ambisjon er at kjønn skal integreres som et perspektiv i all forskning som Forskningsrådet finansierer der det er relevant. Det innebærer at alle

programmer og satsinger må foreta en konkret vurdering av hvordan kjønnsdimensjonen har betydning for deres kunnskapsområde.

Kjønn som perspektiv kan komme til uttrykk gjennom hvilke problemstillinger som blir reist, hvilke teoretiske tilnærminger og metoder som benyttes. Det betyr at begge kjønn må være representert i de grupper som studeres og i vurderinger av om forskningsresultatene kan ha ulik betydning for kvinner og menn.

Kjønn som perspektiv strekker seg fra kjønn som variabel i forskningen, via

Gendered Innovations

«Tretti år med forskning har vist at mangel på kjønnspektiv både er skadelig for samfunnet og kostbart. I tillegg fører det til tapte markedsmuligheter.

I grunnforskning kan det å ikke bruke hensiktsmessige utvalg av mannlige og kvinnelige celler, vev og dyr gi mangelfulle resultater.

Innenfor medisin kan for eksempel manglende erkjennelse av at osteo-

porose er en sykdom som også rammer menn, forsinke diagnostisering og behandling hos menn.

Gendered Innovations tilbyr forskere og ingeniører avanserte metoder for analyse av kjønn. Å integrere disse metodene i grunnforskning og anvendt forskning gir fremragende resultater innenfor vitenskap, helse og medisin, teknologisk forskning, politikk og praksis.»

Professor Londa Schiebinger, Stanford University, USA. Schiebinger leder prosjektet «Gendered Innovations» ved Stanford. genderedinnovations.stanford.edu

Foto: Sverre Jarlid

kjønn som ett av flere sentrale perspektiver til kjønn som teoretisk eller empirisk hovedfokus.

Kjønnsforskningsprosjekter finansieres i økende grad gjennom de åpne arenaene, i tematiske programmer og i andre satsinger i Forskningsrådet. Forskningsinstitusjonene har et løpende ansvar for å ivareta forskning med kjønn som hovedperspektiv som et eget kunn-

skapsfelt, og Forskningsrådet vil følge utviklingen på området.

Obligatorisk

Forskningsrådet har i løpet av de siste årene innført kjønnsperspektiv i forskningen som et obligatorisk kriterium i søknadsvurderingen. Det er behov for å heve kompetansen i Forskningsrådets administrasjon og blant de som

vurderer søknadene for at dette skal bli et effektivt tiltak.

For å lykkes med en bred integrering, må plassering av ansvar i organisasjonen være tydelig. Forskningsrådet vil i oppfølgingen av policyen sette operative mål med klart lederansvar og rapportere på måloppnåelsen i vår egen virksomhet.

Forsker og studenter ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Foto: Sverre Jørild

1

Forskningsrådet skal ta større nasjonalt ansvar for å fremme kjønnsperspektiver i forskning og innovasjon

2

Forskningsrådet skal arbeide mer systematisk for å fremme kjønnsperspektiver innenfor egen forvaltning av forskningsmidler

3

Forskningsrådet skal styrke kunnskapsgrunnlaget om kjønnsperspektiver for forsknings- og innovasjonspolitikken

Forskningsrådet vil:

- > etablere en nasjonal møteplass om kjønnsperspektiver i forskning mellom grunnleggende kjønnsforskning, andre forskningsfelt og på tvers av disipliner
- > trekke forskning om kjønn inn i utvikling av fagstrategier og evalueringer
- > inkludere drøfting av kjønnsperspektiver i forskningspolitiske råd knyttet til stortingsmeldinger, nasjonale strategier, institusjonsstrategier, utvikling av internasjonale forsknings-satsinger etc.
- > inkludere kjønnsperspektiver i Forskningsrådets dialog med forskningsinstitusjonene
- > integrere kjønnsperspektiver i Norges deltakelse i EUs rammeprogram og internasjonale virkemidler

Forskningsrådet vil:

- > vurdere betydningen av kjønnspektiver i utvikling av programmer og aktiviteter
- > innføre årlig divisjonsvis rapportering på arbeidet med kjønnspektiver i programmer og aktiviteter
- > styrke kjønnspektiver på utvalgte sentrale satsingsområder
- > vurdere kjønnspektivers relevans i all søknadsbehandling
- > gjennomføre kompetanseheving i administrasjonen og i programstyrene innenfor ulike tema- og fagområder
- > ta initiativ for å styrke den handlingsrettede forskningen om likestillingsutfordringer i samfunnet

Forskningsrådet vil:

- > evaluere kapasitet og kvalitet på kjønnsforskningsfeltet med sikte på å utvikle fagfeltet
- > inkludere analyser av kjønnspektiver i Forskningsrådets årlige rapportering

Publikasjonen kan bestilles på
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Norges forskningsråd
Stensberggata 26
Postboks 2700 St. Hanshaugen
N0-0131 Oslo

Telefon: +47 22 03 70 00
Telefaks: +47 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

Januar 2014
ISBN 978-82-12-03291-0 (trykk)
ISBN 978-82-12-03292-7 (pdf)

Opplag: 600
Trykk: 07 Gruppen
Design: Fete typer
Foto/ill: Shutterstock